

Çetinkaya, Y. (2019), *Mevlevî düşüncesinde ney ve insân-ı kâmil sembolizmi*, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 7(1), s.1979-1992. Doi:<https://doi.org/10.12975/pp1979-1992>

Mevlevî düşüncesinde ney ve insân-ı kâmil sembolizmi

Yalçın Çetinkaya

Corresponding author:

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü
yalcincetinkaya60@gmail.com

Özet

Mesnevî'nin ilk onsekiz beytinde, birinci planda "Ney" vardır. Şikâyet etmektedir; ayrılıkları anlatmaktadır. "Kamışlıktan kesildim kesileli feryad etmedeyim; erkek kadın herkes feryadına uymada, ağlayıp inlemededir. Aslından uzak düşen, elbette buluşma çağını arar, her toplumda ağladım, inledim; herkesle eş dost oldum; herkes kendince bana dost oldu ama içimdeki sırlarımı kimse araştırmadı" demektedir. Mevlânâ Ney'e aşk ateşinin düştüğünü, hakikat şarabını aşkın coşturduğunu söyler. Ney gibi hem zehir, hem panzehir olan, onun gibi solukdaş kesilen yoktur; o, kanlarla dolu bir yolu bildirmede, Mecnun'un hikâyelerini anlatmadadır der. Sonunda da ham kişinin pişkin, olgun kişinin halini anlayamayacağını, sözün kısa kesilmesi gerektiğini söyleyip bu onsekiz beyti bitirir. Eski şârihlere göre bu onsekiz beyitteki Ney, "İnsân-ı Kâmil"dir. O, birlik kamışlığından kesilmiştir. Kendi varlığından geçmiş, gerçek varlıkla varolmuştur. Ondan çıkan her ses, Allah iradesini bildirir; onun ihtiyarı, Allah ihtiyarıdır. Fakat görünüşte sıfatlarla, fillerle kayıtlıdır; bu bakımdan İtlak âlemini özler. Daha doğrusu da onun bu özleyişi bir cilvedir, kendi kendisine bir nazdır.

Anahtar kelimeler

mevlânâ, mesnevî, ney, aşk, insân-ı kâmil

Her insan büyük bir âlemdir

Mevlânâ'nın âlem hakkındaki görüşlerini de şöyle özetlemek mümkündür: Bir şey zıddı ile belli olur. Zıddı olmayan bir şeyi tanıtmak imkânsızdır. Yüce Allah, zıddı olmadığından: 'Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim'(1) buyurduğu gibi, bu nûrun belli olması için, karanlık olarak yaratılmış bir âlem yarattı. Âlemin yaratılması isteğini Allah önce ruhlara vermiştir. Şüphesiz âlem, bu yüzden yaratılmıştır.

Halk, âlemin kadîm olduğunu söylemektedir. Veliler ve nebiler ise hadis (yani sonradan yaratılmış) olduğunu. Veli ve Nebilerin söylediği gerçektir. Zira âlemin yaratılması isteğini Allah, onarın ruhlarında hâsıl ettikten sonra âlem var olmuştur (2). Mevlânâ, devre inanmaktadır. Fakat, bu bir tenasüh fikri değildir. O, Yaradan'a nazaran

bir birlik kabul etmektedir ve Fîhi Mâfih'te şunları yazmaktadır: "Yüzünü ne tarafa çevirirsen Allah oradadır". O, her yerde bulunan vecihtir. Devamlıdır, ölmez. Âşıklar bu veche kendilerini feda etmişlerdir. Geri kalanlar ise hayvan gibidir. Buyurdu ki: 'Sığır gibi olmalarına rağmen nimetlere müstehaktırlar ve ahırda buldukları halde ahır sahibinin makbulüdürler. Çünkü eğer ahır sahibi isterse, onları ahırdan nakleder ve padişahın ahırına götürür. Başlangıçta olduğu gibi, yokluktan varlığa getirir. Varlık ahırından, cemad ahırına, cemad ahırından bitkilige, bitkilikten hayvanlığa, hayvanlıktan insanlığa, insanlıktan melekliğe ve daha böylece sonu gelmeden ilerletilir" (2).

Bu dünyada bulunan bütün şeyler, öbür dünyanın (ahiret) birer örneğidir. Yani bu dünyanın görülebilen her şeyi, ahirette

de böyledir. Mesela zahmet çekmeden bir dünya işi müyesser olmadığı gibi ahiret işi de müyesser olmaz. Bunun için: “Dünya ahiretin tarlasıdır” denilmiştir. İnsan burada ne ekerse, orada onun semeresini toplar. Mevlânâ, dînî manada bir ahiretten ziyade insanın ancak gelip geçici maddî zevklerini tatmin edebilen bu dünyanın dışında, kendi sa’yi ve mücahadesiyle kavuştuğu, sükun ve huzuru bulabildiği manevî bir âlemi kâd etmektedir (2).

İnsan, Mevlânâ’ya göre varlıklar içinde Allah’ın bütün sıfatlarına mazhar olan yegane varlıktır. O, Allah’ın usturlabıdır. Yüce Allah, insanı kendinden bizzat bilgin, bilen ve bilgili yarattığından, insan da kendi varlığının usturlabında, zaman zaman Allah’ın tecellisini ve eşsiz güzelliğini görür. Her şey insandır. O, Allah’ın cemalinin aynasıdır. Bunun için insan her dilediğini kendisinden istemelidir. İnsan, büyük bir şeydir ve içinde her şey yazılıdır. Fakat karanlıklar ve perdeler bırakmaz ki içindekileri okuyabilsin. İnsanda öylesine büyük bir aşk, hırs, arzu ve üzüntü vardır ki, yüzbinlerce âlem kendisinin olsa yine huzur bulamaz. Her insan, büyük bir âlemdir Mevlânâ’ya göre (2).

Tasavvufta insan, varlığın gayesi ve sonudur. Mutlak varlıktan kuvvet âlemine, oradan tabiat âlemine ve maddeye geçmiştir. Madde âleminde, eskilere göre dört ana unsur olan ateş, yel, su ve topraktan cansızlar, bitkiler ve hayvanlara yayılmıştır. İnsanın anası ve babası, tabiattan aldığı, yiyip içtiği maden, nebat ve hayvanlardan, meydana gelecek insanın, âlemde cüz cüz yayıldığı varlığını toplamış ve nihayet erkekle kadının birleşmesi, kâinattan toplanan varlığın insan şeklinde zuhûruna sebep olmuştur. Bu bakımdan kâinattan süzülüp gelen insanın, kâinatın ruhudur, kâinatsa insana göre âdeta bir kalıp. Fakat insanların içinde, tek bir insan vardır ki gerçeğe tam olarak ulaşmıştır; işte o da bütün insanların canıdır, ona nisbetle bir kalıba benzemektedirler (3).

Bu inanış sûfilerde, âdeta bir egoizm meydana getirmiştir. Kendisini, kâinatın merkezi sayan ve yollarının yokluk olduğunu söyleyen sûfiler, bütün kâinatı ve insanları, kendileri gerçeğe ulaştıkları için, kendilerinin hizmetçisi, kendilerine nazaran tufeyli görerek tam, fakat hayalî bir varlığa bürünürler. Halbuki Mevlânâ’ya göre gerçeğe eren kişi, kâinatı kendisinde görmez, ferdiyetinden geçer ve kâinata yayılır; işte o zaman dileği, tümün dileği olur. Sûfilerin hemen hepsi, mutlak varlığa ulaşmak için dünyayı terk etme yolunu tutmuştur. Bu yüzden de yollarına aşırı ibadetleri, riyâzât denen az yemeyi, az içmeyi, az uyumayı esas olarak almışlardır. Mevlânâ’ya göreyse gerçek yolcusunun, dünyadan kaçmasına lüzum yoktur. Çünkü dünya, mutlak varlığın zuhûrudur ve güzelim dünyadır. Kaçılması gereken dünya, para, pul, oğul ve kadın değildir, “hakikat”ten gaflettir. Bu yüzden de “bizce riyâzât yoktur, yolumuz baştan başa yaşayış yoludur, huzurdur, barıştır” der ve kendisine uyanların, mutlaka bir işle uğraşmalarını, ellerinin emeğiyle kazançlarını yemelerini, bu yolu tutmayanın kendisinden olmadığını ve bir işe yaramayacağını söyler.

Mevlânâ’ya göre yaradılış daimîdir ve dünya bir savaş âlemdir. Zerreler, zerrelerle savaşır ve ilim, her an iyiye, yeniye, gerçeğe doğru gider. İnsan, eline ucu yanan bir sopa olsa da sağa sola, hızlı hızlı hareket ettirse, göz ateşten bir çizgi görür ve onu duruyor sanır. Halbuki o, her an yerini değiştirmededir. İşte bunun gibi, kâinat da yeniden yeniye ve her an değişmededir, fakat biz, onu duruyor, değişmiyor görürüz ve böylece kâinatta her an, eskiler yıpranıp gider, yeniler gelir; âlem, daima insan olmadadır, insan da âleme karışmadadır (4).

İlk beyitler: Ney ve İnsân-ı Kâmil Sembolizmi

“Dinle, bu Ney nasıl şikâyet ediyor; ayrılıkları nasıl anlatıyor.

Diyor ki: Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadıyla

erkek de ağlayıp inlemiştir, kadın da.

Ayrılıktan şahrem şahrem olmuş bir gönül
isterim ki iştihak
derdini anlatayım ona.

Aslından uzak kalan kişi, gene buluşma zamanını
arar.

Ben her toplulukta ağladım, inledim; iyi
hallilerle de eş oldum,
kötü hallilerle de.

Herkes kendi zannınca dost oldu bana; içimdeki
sırlarımıysa
kimse aramadı.

Benim sırrım, feryadımdan uzak değil; fakat
gözde, kulakta
o ışık yok.

Beden candan, can da bedenden gizli değil;
fakat kimseye canı
görmeye izin yok.

Ateştir Ney'in bu sesi, yel değil. Kimde bu ateş
yoksa, yok
olsun o kişi.

Aşk ateşidir ki Ney'e düştü; aşk coşkunuğudur
ki şaraba düştü.

Ney, bir dosttan ayrılana eştir, dosttur;
perdeleri, perdelerimizi
yırttı gitti.

Ney, kanlarla dolu bir yolun sözünü etmede;
Mecnun'un aşk
hikâyelerini anlatmadı.

Ney gibi bir zehri, Ney gibi bir panzehiri kim
gördü?

Ney gibi bir solukdaşı, bir iştihak çeken kim
gördü?

Bu aklın mahremi, akılsızdan başkası değildir;
dile de

kulaktan başka müşteri yoktur.

Gamımızla günler geçti, akşamlar oldu; günler
yanlıklarla

yoldaş kesildi de yandı gitti.

Günler geçip gittiye, de ki: Geçin, gidin,
pervamız yok.

Sen kal ey dost, temizlikte sana benzer yok.

Balıktan başka herkes suya kandı; rızkı
olmayanın da günü

uzadıkça uzadı.

Ham hiçbir pişkin, olgun kişinin hâlini
anlayamaz;

öyleyse sözü kısa kesmek gerek vesselâm." (5)

Bu onsekiz beyitte, birinci planda 'Ney'
vardır. Şikayet etmektedir; ayrılıkları
anlatmaktadır. Kamışlıktan kesildim kesileli
feryad etmedeyim; erkek kadın herkes
feryadına uymada, ağlayıp inlemedi. Aslından uzak düşen, elbette buluşma

çağını arar, her toplumda ağladım, inledim;
herkesle eş dost oldum; herkes kendince
bana dost oldu ama içimdeki sırlarımı
kimse araştırmadı demektedir. Mevlânâ
Ney'e aşk ateşinin düştüğünü, hakiykat
şarabını aşkın coşturduğunu söyler. Ney
gibi hem zehir, hem panzehir olan, onun
gibi solukdaş kesilen yoktur; o, kanlarla
dolu bir yolu bildirmede, Mecnun'un
hikâyelerini anlatmadır der. Sonunda
da ham kişinin pişkin, olgun kişinin halini
anlayamayacağını, sözün kısa kesilmesi
gerektiğini söyleyip bu onsekiz beyti bitirir.
Eski şârihlere göre buradaki Ney, "İnsân-ı
Kâmil"dir. O, birlik kamışlığından
kesilmiştir. Kendi varlığından geçmiş,
gerçek varlıkla varolmuştur. Ondan çıkan
her ses, Allah iradesini bildirir; onun
ihtiyarı, Allah ihtiyarıdır. Fakat görünüşte
sıfatlarla, fiillerle kayıtlıdır; bu bakımdan
İtlak âlemini özler. Daha doğrusu da onun
bu özleyişi bir cilvedir, kendi kendisine bir
nazdır.

Nitekim;

Men zı cân-ı can şikâyet mîkunem

Men neyem şaki rivâyet mikunem,

yani, 'Ben canın canından şikayet
etmedeyim; ama gerçekte şikayetçi
değilim, rivayet etmedeyim ancak' buyurur
(6). Mânâ bu yöne götürüldü mü Ney bir
mecazdır ancak. Son zamanlarda Mesnevî'yi
başka bir tarzda anlamak iddiasına
düşenlere göreyse bu beyitlerdeki Ney,
maddî Ney'dir. Mânâları bu yöne çevirmek
tamamıyla yanlıştır (7). İlk iddialar mı
doğrudur, yoksa bu son iddia mı? Bu soruyu
biz, bizzat Mevlânâ'ya soruyoruz.

Mevlânâ diyor ki:

"A güzel sesli Ney, gönüller almadasın, hoşsun,
güzelsin; sıcak sıcak nefes vermedesin, soğuk
havaları silip süpürmedesin. İçinde ne boğum
var, ne bir şey; bomboş. Dertlere düşmüş,
perişan olmuş gönülden, candan derdi, elemi
almada, onları da kendine döndürmedesin.
Herkesin, sevgilisine uygun bir resimdir,
yapıyorsun; okuma yazma bilmiyorsun
ama içyüzden bir ressamsın âdeta. Ey tüm
gerçeklerin şekli, sureti, hangi perdedesin
sen? Neyin nağmeleri arasından bir baş göster;
şekerler gibisin sen çünkü. Gözün dokuz olmuş

sanki; can da on kulağını sana vermiş; altı yana da üfle nağmelerini; altı yana da bildiksin, tanıdıkısın sen. Ey başı kesilmiş kamış, dilsiz dudaksız sırlar söyle; boğazdan tattığın soluğu, halka da bir hoşça tattır. Ney'e aşk ateşi düştü, âlemi bir dumandır kapladı; çünkü sesin aşk sesi; aşk sesini duyurmadasın, ateşlisin sen. Aşkınla Leyla'nın Mecnun'un sırlarını okşa; gönle ne tatsın sen, cana ne huzur. Hâsılı soluğunda Tebriz'den bir koku var; güzelliğinle, alımınla nice gönüller kapmadasın sen" (8).

Âdeta Mesnevî'nin onsekiz beytinin bir başka tarzda ifadesi olan bu gazelde Ney, gönüller almada. İçinde ne boğum var, ne bir şey. Herkesin sevgilisine uygun bir resim yapıyor. Tüm gerçeğin şekli o. Altı yana da bildik. Düştüğü ateş aşk ateşi. Verdiği ses, aşk sesi. Leyla'nın, Mecnun'un sırlarını okşayabilir; soluğunda Tebriz'den bir koku var. Açıkça görülüyor ki maddî Ney, mânâ âleminin tercemanı oluyor; bir sembol kesiliyor.

Mevlânâ bir başka gazelinde;

Metaz iy dil sû-yı deryâ-yı nârî
Ki mitersem ki tâb-ı nâr nârî
Vücutet ez ney-o dâred nevâyî
Zi ney her dem nevâ-yı nov bizârî
Neyistânet nedâred tâb-ı ateş
Ve gerçî tu zeni şehri berârî

Yani;

"Ey gönül, ateş deryasına at sürme; çünkü korkuyorum, dayanamazsın ateşe. Varlığın kamıştandır, bir sesindir, var; her solukta o kamıştan yepyeni bir ses çıkarmadasın. Seslendin mi bir şehri ayağa kaldırıyorsun; fakat kamışlığının da ateşe tahammülü yok." diyerek gönlü Ney'e, gönül âlemini kamışlığa benzetiyor" (Külliyât-ı Şems ya Dîvân-ı Kebir; I. Basım; Bedi'üz-zaman Fûruzan-fer'in tashih ve haşiyeleriyle; VI, Tahrân-1340, Şemsi Hicri, sh. 49).

Başka bir gazelinde;

Eğer hâli şevi ez hiş çün ney
Çü ney pur ez şeker akende bâşî,

Yani;

"Ney gibi kendi varlığından boşalırsan, varlığından geçersen, şeker kamışı gibi şekerle

dopdolu bir hale gelirsin" beytiyle mevhum varlıktan geçmeyi, Ney gibi içi bomboş olmaya, gerçek varlığa bürünmeyi, şeker kamışı gibi şekerlerle dolmaya, olgun insanı, Ney'e benzetiyor" (Aynı cilt, Sh. 24, gazel 2653, beyit 28146).

Bir başka gazelde de deniyor ki:

Merâ her lehze kurbânest cânî
Tura her lehze der bend-i gumânî
Du çeşm-i tu beyân-ı hâl-ı nem bes
Ki ruşenter ezin nebved beyânî
Cihan çün ney hezârân nâle dâred
Ki yek ney did ez şeker-sitânî
Ezon şekkersitân didem nişanhâ
Nedidem ez tu şirinter nişana
Misâl-ı ışk peydâiyy-o pinhân
Nedidem hemçü tu peyda nihânî

Yani;

"Ben her solukta bir can kurban etmedeyim; sense her solukta bir zanna bağlanmadasın. İki gözün, benim halimi bildirmeye yeter; çünkü bundan daha aydın bir anlatış olamaz. Dünyanın, Ney gibi binlerce feryadı var; çünkü şeker kamışlığından bir Ney gördü o. Ben de o şeker kamışlığından izler gördüm; gördüm ama senden daha tatlı bir iz göremedim ben. Aşk gibi hem apaçık ortadasın, hem gizlisin; senin gibi ortada olan, görünüp duran bir gizli görmedim gitti" Aynı cilt, gazel 2701, sh. 53, beyit 28650 - 28654).

Abdülbaki Gölpınarlı, bu onsekiz beyti şöyle şerh ediyor:

"Mevlânâ, 'Dinle, bu Ney nasıl şikayet ediyor; ayrılıkları nasıl anlatıyor' derken hem kamışlıktan kesilen Ney'i, hem de Mutlak Varlık'tan mukayyet varlığa düşen kendisini kastetmektedir. Varlık Birliği (Vahdet-i Vücut) inancına Mutlak Varlık, hiçbir kayıtlı kayıtlanamaz; hiçbir sıfatla tavsif edilemez. Hatta ona 'Mutlak' demek bile onu kayıtlamaktır" (9).

Mevlânâ, Ney'e düşen ateşin aşk ateşi, şaraba düşen coşkunluğun aşk coşkunluğu olduğunu söyleyerek aşkın, bütün âlemde bulunduğunu bildirmekte âdeta her varlığın, istidâdınca kemâle doğru yüceldiğini anlatmaktadır. Mutlak Varlık'ın zuhûra olan meyli, zâtî iktizası, aşk ve hubb-ı zâtî

adlarıyla anılmıştır; bu bakımdan bütün âlem, aşktan zuhûr etmiştir denebilir; soluktan soluğa da zuhûr edip durmaktadır. Kâmil insanın sesi, sırrından ayrılmaz; Hz. Ali'nin buyurdukları gibi “İnsan, dilinden anlaşılır, sözünden bilinir.” Onun sesi, sözü, bir ateştir ki duyanı yakar, izâfî varlığını yok eder. Bundan dolayı bu ateş kimde yoksa yok olsun demesi, bir ilenme değil, hayır duadır; o da bu ateşe düşsün, mevhum varlığı yansın, yok olsun demektir. Buradaki şarap da şüphe yok ki bir remizdir, insanı varlığından, benliğinden alan, gerçek aşka, irfana, manevî neş'eeye garkeden cezbeyle işaretler. Ney'in hem zehir, hem panzehir olması da kâmil insanın sözleriyle, bakışıyla, istidat sahibinin kötü huylarını yok etmesine, o kötü huyların zehriyle zehirlenmiş olan ilâhî huylarını diriltmesine işaretler.

Mevlânâ Ney'in kanlarla dolu bir yoldan bahsettiğini, Mecnun'un aşk hikâyelerini anlattığını bildirirken gerçek aşk yoluna işaret etmiş olur. Sûfiler, yollarının esasını zâhitliğe, riyâzâta, esmâya, yani Allah adlarını muayyen zamanlarda muayyen sayıda zikre dayarlar. Melâmet yolunu benimseyenlerse Mevlânâ'nın;

*‘Riyâzat nîst pîş-i mâh eme lutfest-o bahşâyîş
Heme mihrest-o dildârî heme aşsest-o âsâyîş’*

Yani;

“Bizim katımızda riyâzât yoktur, tamamiyle lütuf vardır, tamamiyle başış vardır; yolumuz budur bizim; tamamiyle sevgidir, gönül alıcılıktır, tamamiyle zevktir, neş'edir, düzenliktir’ beytinde dediği gibi aşk ve cezbe esasına dayanırlar. Aşk, cezbe meydana getirir; cezbe de izâfî ve mevhum varlığı kökünden yıkar, yakar, külünü havaya savurur gider. Akıl denilen sezîş, anlayış, biliş ve buluş kabiliyeti, bu aşkı ne sezer, ne anlar, ne de bulur; çünkü akıl topluma, çevreye, görgüye, bilgiye, töreye ve geleneğe bağlıdır. Bunlarsa hem bilgiye, hem gerçeğe ulaşmaya engel olabilir. Akla dayanan, kendisine güvenir, bu güvenç de ona benlik, bencillik verir; aşka gelince: O, bütün bağları çözer; şu halde söze müşteri nasıl kulaksa, söz

nasıl kulakla duyulursa aşk da akla dayanmayan kişiye mâl olur” (9).

İsmail Hakkı Bursevî'ye göre Mesnevî'nin birinci beytinin birinci mısraındaki (Ney) ile kamış kastedilmiştir. Lûgât-ı Hüsâmî'de: *“Kamış Ney'dir, düdük Nây”* denilmişse de bu çoğunluk itibariyledir. Bu beyitte “şikâyet”, “hikâyet”ten evvel yazılmıştır ki, doğrudur. Çünkü ikinci mısra, birinci mısraı açıklıyor. Bursevî'ye göre evvelinde “B” (Bişnev) bulunması itibariyle “Besmele”ye uygun düşmektedir. Besmelesiz nâzil olan Tevbe Sûresi, “B” ile başlamaktadır. Bu “B”, Besmele'nin “B”sine bedeldir ve Besmele bunun altında gizlidir ki Mesnevî'ye Besmele ile başlanmış olduğuna işaretler. Mevlânâ Hazretleri Mesnevî'sine “B” ile başlamış ve altıncı defterinde “N-nun” ile bitirmiştir. “Ben ‘B'nin altında noktayım” sırrına da işaret edilmiştir. “B”, başlangıca delâlet eder ki Mesnevî de böyle olmuştur. “B”, ebced hesabında ‘iki’ sayısını gösterir. Allah ehline (Ehlullah) göre “B”, Allah'ın lâtif ismi karşılığı olarak kabul edilmiştir ki Mesnevî-i şerif de ism-i lâtifinin tecellisinden doğmuştur. Bu da Mesnevî'nin, Allah'ın bir lûtfu olduğuna delâlet eder. Ruhu (lâtif) hale getirmediğince hakikatler ve letâif âlemine girilemez. Ruh kesif cisim maddesine yakın olunca, yani ruh cesetle bulununca, kendisine de kesiflik arız olmuştur” (10).

Tâhiru'l-Mevlevî de Mesnevî şerhinde, kendi üstadı Mehmed Es'ad Dede Efendi'nin tamamlamaya muvaffak olamadığı Mesnevî şerhinde ilk beytlerle ilgili olarak şunları söylediğini yazar:

“Neyden murad; enâniyeti, yani benliği fânî ve mertebe-i bekâ billâhdâ bâkî olan veliyy-i kâmil ve mürşid-i aşıhdildir. Yahud, bildiğimiz Ney'dir, te'vile hâcet yoktur” (11).

“Hoca merhumun şu ifadesi bir şerh-i câmi'dir” diyor Tâhiru'l-Mevlevî ve; “Zaten Ney ile insân-ı kâmil, yekdiğerinin misâli ve mümessilidir. Çünkü Ney, yetiştiği kamışlıktan kesilip ayrılmış, göğsüne ateşle delikler açılmış; başına, ğına, hatta boğumları arasına madenî halkalar ve teller takılmış, koparıldığı yerdeki rutubetten mahrum kalmış, bundan dolayı

kupkuru ve sapsarı kesilmiştir. İçerisi tamamiyle boştur. Ancak, Neyzen'in nefesiyle dolar. Kendi başına kalırsa ne sesi çıkar, ne sadâsı. Vazifesi, Neyzen'in dudaklarıyla parmaklarına âlet, onun istediği nağmelerin zuhûruna vasıta olmaktır.”

“İnsân-ı kâmil de böyledir. Neyistân-ı ezelden, yani (A'yân-ı sâbite) âleminden, daha açığı âlem-i ilâhideki mevkiinden kader sevkiyle şu dünyaya getirilmiş, beşeriyet kaydına ve anâsır-ı tabiat bendine vurulmuş, ayrılık ateşile bağı şerha şerha olmuş, makâm-ı kadîmindeki feyizden mahrum kalmış; kalbini nefsin heveslerinden, zihnini (Hesti-i mevhum) yani şu vehimden ibaret varlıktan tahliye etmiş, kendisini Allah'ın kudret ve düzenine terk etmiş, müessir-i hakîkinin iradesine vasıta olmaktan başka bir vazifesi kalmamış, nefha-i ilâhiyye hangi perdeden zuhûr eylerse o nağmeyi icrâ ediyor” (11).

Ney, ademoğlunun ruhunu yansıtan aynadır

Çağdaş bir İranlı Mesnevî şârihi olan Kerim Zemânî de “Şerh-i Câmî-i Mesnevî-i Manevî” adlı şerhinde ilk beyti böyle yorumlamaktadır:

“Şu Ney'in inlemelerini dinle ki ayrılıkları, firak günleri ve hicran eyvâmını hikâye ediyor; yani insanın ayrılık ve firaklarının öyküsünü hazin ve hüznü bir ahenkle anlatıyor: (“Ney” ve Mevlânâ'nın Ney'den maksadı hakkında, “Ney”in insân-ı kâmil ve veliyy-i vâsılın ruhunu temsil ettiği söylenmelidir. “Ney” insan varlığının rumuzu olarak telâkki edildiği için Mevlânâ'dan önce de sûfîler tarafından kullanılıyordu. Bu cümleden olmak üzere Şeyh Ahmed Gazalî, risâlesinde “Ney”e işaret etmekte ve onu insanın zâtının remzi saymaktadır. Özetle Ney, kendi aslından ayrı düşmüş insanın hakikatine dâir büyük ve açık bir nişânedir. “Ney” âdetâ ademoğlunun ruhunu tam anlamıyla yansıtan bir ayna gibidir” (12).

Ney'in ârif insanı ve insân-ı kâmil temsil ettiğinde, hemen hemen bütün Mesnevî şarihleri müttefiktirler. Abidin Paşa da, Mesnevî şerhinde benzer yorumlarda bulunmaktadır:

“Ney'den maksad, ârif, âkil (ve kâmil) insandır ki, ağzından âşıkâne mânâlı ve güzel sözler çıkar. Beyt-i şerifin ikinci mısrasında ayrılıklardan şikâyet eder buyurulması, insanların ve âriflerin ruh ve melekût

âleminden ayrıлып dünyaya gelmelerinden şikâyet etmesi demektir. Mesnevî'nin ilk beyti olan bu iki mısra, Hazreti Celâleddin Rûmî'nin kitabında başka ibarelerle değil de “Dinle-İşit” ile başlamaları, Ney'in sesinin dinlenmeye muhtaç ve (dinlemek) hassasının da diğer uzuvlardan daha faziletli olduğundandır. Kulaktan sonra başka âzânın en muteberi olan göz, yalnız mahdut bazı maddî olan şeyleri görebilir. Kulak ise varlığı hissedilmeyenleri, maneviyatı, mahlûkatı, nihaysiz hikmetleri dinlemeye istidatlıdır” (13).

Ney, niçin insân-ı kâmil'e benzer?

Abidin Paşa, ârifin Ney'e benzetilmesindeki münasebetleri de şöyle izah etmektedir şerhinde:

“Ney kesilmeden evvel, kamışlıkta iken daima büyür, taze hayat bulurdu. Ârifin ruhu da ruhlar âleminde iken nihaysiz manevî lezzetlerden istifade ediyordu. Gaddar ve kuru dünyaya gelince âb-ı zülâl ve hayat kaynağı olan ruhlar âleminden mahrum olduğu için susuz kalmış kamış gibi kurumuştur. Ney'den âşıkâne sadâlar çıkar, kâmil olan insandan da âşıkâne ve ârifâne sözler çıkar. Ney'in sesi, dinleyenlerin aşklarını artırır, ârif olan kişi de hikmet dolu sözleriyle istidatlı kimselerin aşklarını çoğaltır. Ney'in güzel âvâzından ekseriya bir hikâye, bir aşk macerası hissölunduğu gibi, ârifin sözlerinden de çok kere hakiki âşıkların halleri, lâhût âleminin sırları iştilir ve hissölunür. Neyin boyu ile ârifin hali arasında da ilişki kurar Abidin Paşa. Ney'in boyu doğru olduğu gibi, ârifin dahi hâli doğrudur. Kamışlıktan kesilen Ney, gariptir. Ruhlar âleminden ayrılan ârif de dünyada gariptir. Ney'in içi her şeyden boştur, yalnız aşk üfürüğü ile doludur. Ârif de her çeşit dedikodudan uzak, kalbi yalnız Allah'ın muhabbeti ve aşkı ile doludur. Ney, kendiliğinden âşıkâne ses çıkarmaz, üstad bir üfleyen nefesine muhtaçtır. Ârif de zincirleme bir halde vâris olageldiği çok feyiz verici bir üfürükle yaşar” (13).

Sivaslı Hacı İlyaszâde Ömer, yazmış olduğu Mesnevî Şerhi'nde, Ney ile ilgili oldukça hoş ve ilginç görüşlere sahiptir. Şöyle diyor İlyaszâde:

“Dinle kamıştan, nasıl hikâye ediyor, ayrılıklardan nasıl şikâyet ediyor; Allah: ‘Sizin için kulağı ve gözleri ve kalbleri yarattım...’ âyetinde, gözden ve kulaktan üstün gördüğü, yani dinlemeyi, görmekten ve kalb işlerinden

önce andığı gibi, Hazreti Molla da dinlemeyi, Mesnevî'nin başına getirmiştir. Dinlemekle, dinleyenin kalb gözleri açılır, göğsü ferahlar. Bunun anahtarı, Allah'ın şu ayetinde buyurulmuştur: "Dinleyiniz ve nasihat alınız."

Kamış düdüğü sana hâl dili ile der ki: "Ben su ve toprak içinde dallarım, yapraklarım ve köklerle yaşayıp gidiyordum. Alçak dünyanın kötülüklerinden, fitnesinden, cefasından haberim yoktu. Rahattım. Her şeyden güvenliydim. Büyüyor, serpiliyordum. Ansızın bir kaza eseri beni aslımdan, yerimden ayırdılar. Altımı, üstümü kestiler. Bağrımı deldiler. Ciğerimi binbir eziyetlerle dağladılar. En sonunda bu çektiğim zahmetler rahmet oldu. Ayrılığım kavuşmaya, vuslata çevrildi. Sonum hayroldu. Usta eline düştüm. Onunla nefes nefese geldim. Nefes arkadaşım oldum. "Rüzgârlar bile Allah'ın nefesidir" sözü, Peygamber'in hadisidir. İşte bu hadise göre o tam ve olgun adam benim kalbime kutsal nefeslerini, mutlu üfürüklerini üfledi. Hz. Meryem ilâhî nefha (üfürme) ile Hz. İsa'ya gebe kalmıştı. Hz. İsa daha çocukken hem insanları doğru yola çağırıyor, hem de Allah'ına iyi bir kulluk yapıyordu. Ben de bir kamış parçası iken sevginin, safanın dirilik suyu, ruhu oldum. Allah'ın Hz. Meryem hakkında; 'Ben ona kendi ruhumdan üfürdüm' diye buyurduğu gibi bana da ergin adamlar üfürdüler. Doğruluk bağının bülbülü, Allah dostlarının saraylarının dâsitani, meclislerin ruh açıcısı, şenlendiricisi oldum."

Ney, işte böyle der. Buradaki Ney'den maksat, şârihe göre bizzat Hz. Molla (Mevlânâ) ve benzerleridir. Bazı Mesnevî nüshalarında "Bişnev ez Ney" de bunu ispat ediyor. Burada Ney ile, içleri hevâ ve hevesten, şu sözden, bu sözden ayrı, Allah'tan başka, sırdan boşaltılmış, ergin ve olgun insanlar murad edilmiştir (14).

Bediüzzaman Firûzanfer de Mesnevî şerhinde, şârihlerin ilk beyti yorumlarken farklı ve çeşitli anlamlar verdiklerinden söz eder. Fakat Mevlânâ'nın Ney'den maksadı da, Firûzanfer'e göre nefes ve üflemeyle çalınan bir saz ve kendisinin de mûsikîşinas bir olmasıdır. "Ancak" der Firûzanfer; "Ney'de bir sembolizm de vardır ve kasdedilen aynı zamanda Mevlânâ'nın kendisidir. Kendini kaybetmiştir; aşk ve mâşukun tasarrufu altına

girmiştir, bu mâşuk Şems-i Tebrizî, Hüsameddin Çelebi veya Allah olabilir" (15).

Ney'e yüklenen bu vasıflar, aşağı-yukarı benzer vasıflardır. Ortak vasıf, Ney'in "İnsân-ı kâmil"i temsil ediyor olmasıdır.

"Nefsânî arzularından kurtulmuş, nefesini yok etmiş, ilâhî sevgi ile dolmuş kâmil insanın sembolüdür. Ney, kamışlıktan ayrı düştüğü için inlemektedir. İnsan da, ezel âleminde, ruh âleminde dünyaya sürgün edilmiştir. Hakk'tan ayrı düştüğü için muzdariptir. Dünyada yaşadığı müddetçe acılar, hastalıklar, belalar içinde çırpındıkça insan, ruh âlemindeki mutluluğun özlemine duyacak, yabancı olduğu ve sürgün gibi yaşadığı dünyadan kurtuluş yollarını arayacaktır" (16).

Bazı kimselere göre de Ney aslında ayrılıktan şikayet etmemektedir. Ney'inki aslında vuslat neşesidir. Bu konuda, günümüz Neyzenlerinden Kudsi Erguner şunları söylüyor:

"Bişnev ez ney çün hikâyet mî koned / Ez cudâyihâ şikâyet mî koned". Bir "Cudâ" kelimesi var. Bir sonraki beyitte de "vuslat rüzgârı" deniliyor. İranlı Şeyh Sâdi, Gülistan adlı eserinde anlatır. Günün birinde Şeyh Sâdi, gül bahçesine girer. Bir bülbül görür gül bahçesinde. Bülbülün ağzında bir gül yaprağı, gül için ağlarmış. Sâdi bülbüle, "Ey bülbül! Gül bahçesinde, ağzında gül yaprağı var. Gülnün hasretinden niçin hâlâ feryad figân edersin?" diye sorar. "Ey şair" diye cevap verir bülbül, "Benim işime karışma. O, gül ile benim aramda bir nazdır."

Aziz Çınar isimli bir şeyh vardı vaktiyle. Çocukluğumuzda tanımiştık kendisini. Baba dostlarından biriydi. 17-18 yaşlarındaydım. Hz. Mevlânâ'nın annesinin Konya'daki türbesini ziyarete gitmiştik. Tesadüf, onlar da bir cemaat olarak gelmişler, kasideler okunuyor, herkes huşû içinde. Yanlarına gittik. Ney de yanımdaydı. Ben Ney üfledim. Ney'i üflerken Şeyh Aziz Efendi kulağıma eğilerek Mevlânâ'nın beytini okudu ve "Onlar anlamıyorlar. Ney'in sesinde ayrılık şikayeti yok, vuslat neş'esi var" dedi. Neden ayrılık, neden vuslat? İnsanın Allah ile bir olması mümkün mü, değil mi? Tasavvuf ehline soracak olursanız,

mümkün. Zikir halinde iken insan âdeta boyut değiştiriyor. İnsan Allah'ı zikrederken O'nunla beraberdir. Bu, bir vuslat halidir. Allah'ı zikretmemek ise, O'ndan ayrılmak, uzaklaşmak demek. Ney'in şikayet ettiği ayrılık, işte bu ayrılıktır. Böyle bir ayrılık, ayrılıkların en yamanıdır" (17). Bir başka yoruma göre ise Ney, bağlılığın, sadâkatin adıdır. Buna da delil, yine Mevlânâ'nın bir şiiiridir:

"Notanızdaki o, tatlı konuşan kamışın sesi, şekerin tadıdır; notan gece ve gündüz bana sadâkatin (bağlılığın) kokusunu getirir. Yeniden başlangıcı yap, o havaları bir kere daha çal. Varlığın aşkı, tüm sevenlerin üzerine görkemlen! Sessiz ol, peçeni yırtma, sessiz olanların sürahisine ak, peçe ol, kendini Allah'ın (c.c.) merhametine bırak..." (18).

Aşk ateşidir ki ney'e düştü

Mesnevî'nin "aşk" üzerinde yeşerdiğini ve geliştiğini belirtmiştik. Mesnevî'nin ilk onsekiz beytinde de Ney ve Ney'in sembolize ettiği İnsân-ı Kâmil örnek alınarak Ney'in, yani İnsân-ı Kâmil'in aşkı konu edinilmektedir. İnsân-ı Kâmil, dünyadaki nimetlerden elini ayağını çekmiş, aşkı ve yoksulluğu tercih etmiştir. "Aşk" der Hz. Mevlânâ, "Yoksulluktur, bir şeye muhtaç oluşturu. Demek ki muhtaç oluş, asıldır" (19). İnsân-ı Kâmil, muhtaç olan kimsedir. "Ateştir Ney'in bu sesi, yel değil. Kimde bu ateş yoksa, yok olsun o kişi Aşk ateşidir Ney'e düştü; aşk coşkunluğudur ki şaraba düştü."

Gölpınarlı'ya göre;

"Mevlânâ Ney'e düşen ateşin aşk ateşi, şaraba düşen coşkunluğun aşk coşkunluğu olduğunu söyleyerek aşkın, bütün âlemde bulunduğunu bildirmekte, âdeta her varlığın, istidâdınca kemâle doğru yüceltiğini anlatmaktadır" (20).

Kerim Zemânî ise;

"Bu beyte aşkın, büyük rûhânî iksir ve münezzeh yüce kelime ile vurgulanmış olduğunu ifade etmektedir. Çoğu şârih, buna uygun olarak aşkı şerhetmişlerdir. Aşk, lûgatta 'yapışmak' anlamına gelmektedir. Bu nedenle sarmaşığa da ağaca sarılıp yapıştığı için 'aşaka' denir. Fakat ıstılahta aşk, muhabbette ifrat demektir. Molla Kaşanî, aşkı böyle tavsif etmektedir. Azizüddin Nesefî ise aşk üzerine şunları söylemektedir:

'Aşk, sâliklerin Burak'ı ve yolcuların bineğidir. Akıl, elli yılda biriktirse de, aşk bir anda o cümleyi ateşler ve âşıkı tertemiz ve saf hale getirir. Sâlik yüz tane kırk günlük çileye girse de, âşkın bir bakışta katettiği miktardaki seyri gerçekleştirmez" (21).

Mevlânâ'nın hayatı aşktır demiştik. Aşk ateşi aslında Ney'e düştüğü gibi, kendisine de düşmüştür. Aslında şu rubâîsi, Ney ile kastedilenin de yine, "Cihandaki sıcaklıkların aşk ateşindedir" diyen Hz. Mevlânâ olduğunu söyleyenleri ne kadar da doğrulamaktadır: "Bu aşk ateşi bizi pişiriyor Ve her gece harâbât semtine çekiyor bizi

Bizi harâbât erenleriyle bir araya getiriyor Ki onlardan başkası bizi bilmesin diye" (22).

Tahiru'l-Mevlevî, Ney'i söyleten müessirin hevâdan, yani sade bir neftsen ibaret olmadığını söylemektedir. Belki onu inleyen, Neyzen'in hazîn ve ateşin hissiyatıdır. Bunun gibi, veliyy-i kâmilî söyleten de hevâ ve heves değil, kalbinden feveran eden ve hakikî mâşuktan başkasını yakıp bitiren aşktır: "Aşk bir şûledir ki, parlayınca mâşuktan gayrısını yakar, mahveder." Ney'in sesini, insân-ı kâmilin nefesini de lâyıkiyle anlayabilmek için onlardaki aşk ateşinin bir kıvılcımına olsun mazhar bulunmalıdır. Daha doğrusu muhabbet ateşiyle yanıp kül olmalıdır. Bunun için Hz. Mevlânâ, "Aşk ateşini hâiz olmayan yok olsun" diyor (23).

Kenan Rıfâî'ye göre;

"Erenlerin sembolü, kâmil insan Ney'in sadâsı vahiy gibi, ilham gibi ulvîdir. Onun için sıcaktır, alev gibi, ateş gibi yakıcıdır. Bu ateşi duymayan, bu ateşe değip onunla yanmayan kimse için tek çare yokluktur. Bu yokluk, maddî varlık ağlarından kurtulup, bedendeki canı aşkın eline vermek, kısaca nefsin heveslerinden, ihtiraslarından yok olmaktır. Ancak o zamandır ki insan, Ney sadâsının nasıl ve niçin yakıcı olduğunu anlar. Ney sadâsı ki ermişlerin sözleri ve sesleridir Kenan Rıfâî'ye göre ve insan bu sözlere kulağını tutarak onların "yok ol" demelerindeki duaların en iyisini idrâk etmelidir. Çünkü nefisten yok olmak, ilâhî birlikte var olmakla nihayetlenir. Üstün insan,

baktığı her yerde, gördüğü her şeyde ilâhî hikmeti, ilâhî güzelliği gören insandır. Böyle bir güzelliği görüp de ona aşkın en yakıcı halleriyle vurgun olmamak mümkün değildir. Bunun içindir ki aşk ateşiyle yanmış ermişleri temsil eden Ney, bağrında böyle bir aşkın ateşi tutuşan sazdır” (24).

“Eski hukemâ ve sûfîlerin bazıları, aşkın bütün canlılarda görülen bir salgın olduğuna inanırlar. Çünkü kendi varlığının kemâl ve bütünlüğüne tâlib olmayan hiçbir canlı yoktur. Varlık âleminde eşyayı harekete geçiren şey, işte o kemalle beslenen aşktır” (25).

Burada, Ahmet Ateş’in bu beytlerle ilgili yorumu da oldukça ilginç ve dikkate değerdir. Ahmed Ateş’e göre Ney’in her cemiyette inlemesi, her türlü insanlar ile düşüp kalkması da yine Mevlânâ’nın hayatı ile izah edilmelidir:

“O, her sınıftan ve her mizaçtan insanlar ile düşüp kalkıyordu. Bunlar Mevlânâ’dan istifade ediyorlar, fakat Mevlânâ’yı dinlemiyorlar, yani etrafındaki fena yaradılışlı müridler, semâ’ ve raks ederken, onun gibi ilâhî aşkın cezbesine kapılmıyorlardı. (Oysa aşk Mevlânâ’ya göre, asla dönüş için duyulan iştiyaktır). Mevlânâ kendisi de, onların feryatları arasındaki sırrına kulak vermemelerinden, aşkı anlamalarından şikâyet ediyor, sonra tasrih ediyor: ‘Ney sesi ateştir, fakat aşk ateşidir. Bu ateşe sahip olmayanlar, yani aşkı duymayan ve binnetîce kendisini anlamayanlar, onun acılarını hissetmeyenler, sahte cezbeler ile raks ve semâ’ yapanlar, mürâîler ve üstelik kendisini türlü reziletler ile ithâm edenler, yok olsun!’” (26).

Sonuç

Mevlevîlik düşünce ve geleneğinde Ney ve Rebab, çok önemli ve ayrıcalıklı çalgılardır. Hz. Mevlânâ’nın Mesnevî’ye “Dinle Ney’den” diye başlaması, bu ayrıcalığa işaret etmektedir. Ney’in bu ayrıcalığı, onun kamıştan yapılmış yanık sesli bir çalgı olmasından değil, “insân-ı kâmil” ile özdeşleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrılıklardan şikâyet ve ve pekçok şeyi hikâye eden, aslında Ney değil, Ney ile özdeşleştirilen, Ney’e benzetilen, hislerini Ney’in sesiyle ifade eden “insân-ı kâmil”dir. Çünkü Ney ile insân-ı kâmil’in varoluşu sebeb

ve hikâyeleri birbirine benzemektedir. İki de aslî vatanlarından koparılmış, uzaklaştırılmış ve aslî vatanlarının iştiyâki ile yaşamaktadırlar.

Ârifler, Ney ve insân-ı kâmil benzerliği ya da özdeşliğini genel olarak şu sözlerle ifade etmektedirler: “Ney kesilmeden evvel, kamışlıkta iken daima büyür, taze hayat bulurdu. Ârifin ruhu da ruhlar âleminde iken nihayetsiz manevî lezzetlerden istifade ediyordu. Gaddar ve kuru dünyaya gelince âb-ı zülâl ve hayat kaynağı olan ruhlar âleminden mahrum olduğu için susuz kalmış kamış gibi kurumuştur.

Ney’den âşıkâne sadâlar çıkar, kâmil olan insandan da âşıkâne ve ârifâne sözler çıkar. Ney’in sesi, dinleyenlerin aşklarını artırır, ârif olan kişi de hikmet dolu sözleriyle istidatlı kimselerin aşklarını çoğaltır. Ney’in güzel âvâzından ekseriya bir hikâye, bir aşk macerası hissölunduğu gibi, ârifin sözlerinden de çok kere hakiki âşıkların halleri, lâhût âleminin sırları işitilir ve hissölunür.

Meselâ Âbidin Paşa Ney’in boyu ile ârifin hâli arasında da ilişki kurar. Ney’in boyu doğru olduğu gibi, ârifin dahi hâli doğrudur. Kamışlıktan kesilen Ney, gariptir. Ruhlar âleminden ayrılan ârif de dünyada gariptir. Ney’in içi her şeyden boştur, yalnız aşk üfürüğü ile doludur. Ârif de her çeşit dedikodudan uzak, kalbi yalnız Allah’ın muhabbeti ve aşkı ile doludur. Ney, kendiliğinden âşıkâne ses çıkarmaz, üstad bir üfleyenin nefesine muhtaçtır. Ârif de zincirleme bir halde vâris olageldiği çok feyiz verici bir üfürükle yaşar.”

Ney çalgısı, Mevlevî düşünce ve geleneğinde bir çalgı olmanın ötesinde, âriflerin de ifade ettikleri gibi insân-ı kâmil’i yansıtmak gibi bir özelliğe sahiptir ve bu özelliği ile tanımlanır. Rebâb ise Hz. Mevlânâ’nın şu beytinde tanımlanmaktadır:

“Pâdişâhın Rebab dinlemedeki maksadı, hitâb-ı ilâhî’ye olan iştiyâkından dolaydır.”

KAYNAKÇA

(1) Hadis-i Kudsi, Mevlânâ, Mesnevî (Tercüme ve Şerh: Abdülbâkî Gölpınarlı), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1974, C:V, sh: 104 ; Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, nşr: Ahmed el-Kalaş, Halep, ts. C:II, sh: 132 / Suyûtî, Celâleddin, Ed-Dureru'l-Munteşire fi'l-Ehâdîsi'l-Müştehire, Neşr: Muhammed Kâmil el-Asyûtî, Kahire 1305/1927, sh:105

(2) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Fîhi Mâ Fîh, Tercüme: M.Ü. Anbarcıoğlu, MEB Yayınları, İstanbul 1990, s.XII-XV

(3) Gölpınarlı, Abdülbaki, Mevlânâ, Hayatı, Eserleri, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954 s.25-26

(4) Gölpınarlı, Abdülbâkî, Mevlânâ Hayatı, Sanatı, Eserleri, Varlık Yayınları, İstanbul 1954, sh. 22

(5) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Mesnevî, Terc: ve Şerh: Abdülbaki Gölpınarlı, age, s. 26-27, Beyt 1-18. (Gölpınarlı, Abdülbaki, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, sh. 26-27

(6) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Mesnevi, s. 348, Beyt: 1789.

(7) Ateş, Ahmed , Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Mânâsı, Fuad Köprülü Armağanı, ayrı basım, İstanbul Osman Yalçın Matbaası, 1953, s. 37-50

(8) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Dîvân-ı Kebîr, Terc: Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1943, c. II, s. 446.

(9) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Mesnevî (ve Şerhi), Şerh: Abdülbaki Gölpınarlı, c. I, s. 40 - 41

(10) Bursevî, İsmail Hakkı, Şerh-i Mesnevî "Ruhu'l-Mesnevî", İstanbul Matbaa-i Amire H. 1287, c. I, s. 3.

(11) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Mesnevî,

Terc. ve şerh: Tahiru'l-Mevlevî, Selam Yayınları, Konya 1963, c. I, s. 51.

(12) Zemânî, Kerim, Şerh-i Câmi-i Mesnevî-i Manevî, İntişarat-ı İttılaat, Tahran 1988, c. I, s. 48.

(13) Abidin Paşa, Tercüme ve Şerhi Mesnevî-i Şerif, Dersaadet Matbaası, İstanbul H. 1305, s. 21-22.

(14) M. Faruk Gürtunca, Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî, c. I, Cüz: I ve II, Ülkü Yayınevi, İstanbul 1963, s. 22-23, (Sivaslı Hacı İlyaszâde Ömer, Şerh-i Mesnevî-i Şerif, H. 1047, M: 1625, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 196'da kayıtlı.'dan aktarılıyor.)

(15) Firuzanfer, Bediuzzaman, Şerh-i Mesnevî-i Şerif, Şirket-i İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran 1996, Birinci Defter, s. 1-2.

(16) Can, Şefik, Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, Ötüken Yayınları, c. I-II, s. 13, Dipnot I.

(17) Çetinkaya, Yalçın, Kudsi Erguner ile Röportaj, Aksiyon Dergisi, 1-7 Temmuz 1995, İstanbul, Sayı:30 sh. 18

(18) Witteveen, Dr. H.J. Universal Sufism, Element Books Ltd. Australia 1997, s. 11. (Mystical Poems of Rûmî, translated by A.J. Arberry, University of Chicago Pres, London 1968, s. 11'den aktarıyor)

(19) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Fîhî Mâ Fîh, Mektuplar ve Mecalis-i Seb'a'dan Seçmeler, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 103.

(20) Gölpınarlı, Abdülbâkî, Mesnevî ve Şerhi, MEB Yayınları, İstanbul, c. I, s. 40.

(21) Zemânî, Kerim, Şerh-i Câmi-i Mesnevî-i Mânevî, İntişârât- İttılâat, Defter-i Evvel, Tahran, 1988, s. 58.

(22) Rûmî, Mevlânâ Celâleddin, Rubâiler, Terc: M. Nuri Gençosman, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1977, (c. I-II), c. I, s. 4.

(23) Tâhiru'l-Mevlevî, Mesnevi Tercüme ve Şerhi, Selâm Yayınları, İstanbul, 1963, c. I, s. 61-62.

(24) Rıfâî, Kenan, Şerhli Mesnevî-i Şerîf, Hülbe Yayınları, Ankara, 1973, c. I, s. 6.

(25) Firuzanfer, Bediüzzaman, Mevlânâ Celâleddin, Şerh-i Mesnevî-i Şerif, Birinci Defter, Çev. Feridun Nâfiz Uzluk, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 15.

(26) Ateş, Ahmed, Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Mânâsı, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 37-50.

Ney and insan-ı kamil symbolism in the mawlawi thinking

Extended abstract

In the first eighteen couplets of the Masnavi, the Ney holds the pride of place. It complains; depicting the separations. It says “Ever since I was torn from the reed bed, I have been crying out; men and women, everyone listens to my crying sound, they shed tears and groaning. One that falls apart from its source, of course seeks the time of reunion, I cried and groaned in every society; I have become acquainted with everyone; Everyone has become friends with me in their own way, yet no one sought the secrets inside me”. Mawlana says Ney has been stricken by the fire of love and it is love that warms up the wine of truth. “Only the Ney can become both poison and antidote; only the Ney can turn into a lifetime companion; it has been depicting a bloodstained road, telling the stories of Majnun”. And in the end, he finishes the eighteen couplets saying that it is necessary to cut the poem short because an immature person would not be able to understand the words of a sophisticated, mature person.

According to the ancient commentators, the Ney referred to in these eighteen couplets is “İnsân-ı Kâmil”. It was torn from the reed bed of unity. It abandoned its own existence and came into existence as a real being. Its voice proclaims the will of God; its will is the will of God. However, in appearance, its confined with attributes and actions; It yearns for the world of Letting-Go. More precisely, the Ney’s yearning is a manifestation, a show of feign reluctance to itself.

In the first part of this essay, an introduction has been made by summarizing Mawlana’s views on the universe. According to Mawlana, above all beings, the human is

the only being that has been honoured with all the names of God. He refers to God. Since God Almighty has created the human as self-learned, knowing and informed, the human from time to time sees in his own being’s astrolabe the reflection and unique beauty of God. Everything lies within the human. He is the mirror of God’s beauty. For that reason, every human should look into himself to find whatever he is seeking. The human is great and everything is written within him. Yet the darkness and veils do not allow him to read what is written inside him. The human is endowed with such a huge love, ambition, desire and sorrow that he cannot find peace even though he might have owned thousands of worlds. According to Mawlana, every human is a huge world.

In Sufism, the human is the purpose and the end of existence. He passed from the Infinite Existence to the world of existence, and from there he passed on to the world of nature and the material. In the world of material, the Human spread out to the non-living, plants and animals from the four main elements being fire, air, water and earth as believed in the past. Human spread his own existence all over the universe. From the mines, plants and animals, which they took, ate and drank in nature, man’s mother and father gathered such existence of the human that would come into being, and eventually the intercourse of man and woman gave rise to the emergence of that being who took the human form. In this respect, the human that has been extracted from the universe and is the soul of the universe, and the universe itself is almost a mould for the human. However, among the humans there is only one who has definitely reached the

reality; and he is the soul of all humans; others resemble a template compared to him.

According to Mawlana, creation is continuous and the earth is a world of wars. Particles fight with particles and science progresses towards the best, the newest and the truth at all times. When a human takes in his hand a stick with one end burning and waves it quickly from one side to another, the eye sees nothing but a line of fire and thinks that the line does not move. However, it is constantly changing its place. Just like this example, the universe is in a constant state of change from the new to the new, but we see it as stable and unchanging and therefore, the old ones are worn down and go, and the new ones emerge. The universe is always busy being human, and the human is busy mixing with the universe.

In the second part of the essay, Mawlana's Ney and "İnsân-ı Kâmil" Symbolisms are explained. According to "İnsân-ı Kâmil", the Ney is like "İnsân-ı Kâmil" and he explains this in the first eighteen couplets. In these eighteen couplets, there is the Ney in pride of place. It complains; depicting the separations. "Ever since I was torn from the reed bed, I have been crying out; men and women, everyone listens to my crying sound and they shed tears and groan. One that falls far from its source, of course seeks the day of union. I cried and groaned in every society; I became acquainted with everyone; everyone became friends with me in their own way, but no one searched my secrets". Mawlana says the Ney was stricken by the fire of love and it is that love that warms up the wine of verity. "Nothing like the Ney can become both a poison and antidote; nothing can turn into such a lifetime companion like the Ney; it has been representing a bloodstained road, telling the stories of Majnun". And in the end, he finishes the eighteen couplets saying that it is necessary to cut the poem

short because an immature person would not be able to understand the words of a sophisticated, mature person.

According to ancient commentators, the Ney referred to therein is "İnsân-ı Kâmil". It was torn from the reed bed of unity. It abandoned its own existence and came into existence as a real being. Its voice proclaims the will of God; its will is the will of God.

Saying that the fire that fell on to the Ney is the fire of love and the fervour of the wine is the fervour of love, Mawlana explains that love exists all around the universe and the existence evolves towards perfection within its own capability. The Absolute Existence's tendency for the appearance is referred to as love and love for self by its nature; in this respect, it can be said that the entire universe manifested itself out of love; and it continues such manifestation with every breath. The voice of the Perfect Human does not leave its secret; as explained by Hazrat Ali "Man is understood from his language and known by his word". His voice and word are such a fire that it burns the one who hears them and erases the relative existence. It is for that reason when he says "He who does not have this fire shall be annihilated", it does not mean a curse, but a benediction; it means "Let him fall in that fire too, let his assumed existence burn, vanish". The wine is beyond doubt a symbol. It points out an ecstasy that smothers with real love, wisdom and unearthly joy and which takes one from his own existence and self. From the word and view of the perfect human, the Ney's being both a poison and antidote refers to the talented one's getting rid of his bad habits and reviving his spiritual habits that have been poisoned by such bad habits.

In the third part of the essay, it is explained that the Ney is a mirror that reflects the human soul and it is explained why it is

compared to “İnsân-ı Kâmil” and the love of fire striking the Ney. From the Ney emerges affectionate voices, from the perfect person emerges affectionate and wise words. The sound of the Ney boosts the listeners’ love just like a wise man enhances the love of the talented with his words of wisdom. As with the emotions of a story, a love affair emanating from the beautiful sound of Ney, the state of the genuine lovers, the secrets of the world of the unknown are often heard and felt in the words of the wise.

Such features attributed to the Ney are more or less similar features. The Ney represents “İnsân-ı Kâmil”. It is the symbol of a perfect human being who has been freed from the desires of the flesh, cleansed itself and became filled with a divine love. The Ney has been lamenting since it left the reed. The human has also been exiled to earth from his world of pre-eternity, the world of the spirits. He suffers because he has been parted from God. The human shall long for the happiness of the world of spirits as he struggles with the pains, illnesses and troubles experienced while living on earth, and he will seek ways to escape from the earth where he is a stranger and lives as if in exile.

The first eighteen couplets of the Masnavi also tells about the love of the Ney, in other words “İnsân-ı Kâmil” by using the Ney and “İnsân-ı Kâmil” that is symbolized by the Ney as examples. “İnsân-ı Kâmil” has given up all the worldly pleasures and preferred love and dearth. “Love” says Mawlana “is

dearth, it is being in need of some thing. So, being in need is the essence.” İnsân-ı Kâmil is the one who is in need”. The sound of the Ney is fire, not wind. He who does not have this fire, should not exist. It is the fire of love stricken the Ney; it is the fervour of the love stricken the wine.”

By saying the fire that strikes the Ney is the fire of love and that fervour is the fervour of love, Mawlana notes that love is all around the entire universe and explains that almost every being is evolving to perfectionism as allowed by their abilities. The sound of the perfect human symbolised by the Ney, is the symbol of the saints, and is as divine as an oracle, as an inspiration. That is why it is warm, it burns like a flame, like fire. The only remedy for those who do not feel this fire, do not touch and burn with this fire is non-existence. Such non-existence manifests itself as a release from the attachments of material beings and it is the handover of the soul into the hands of love, in short the ridding oneself of the eagerness and ambitions of self. Only then can the human understand how and why the sound of the Ney is burning. The sound of the Ney is the words and voices of the saints.

Some of the ancient scholars and Sufis believe that love is an epidemic among the living. There is no being alive that does not seek the perfection and integrity of its own existence. That which activates the substance in the world of being is the love that is fed with such perfection.

Keywords

mawlana, masnavi, ney, love, insan-ı kamil